

РЕВЕРАНС МЕЛОДІЇ ДУШІ

(Поетичне слово Віктора Олексенка)

Збірка поезій В. А. Олексенка «Доктрина серця», 1999 р.

Складається на стійку традицію: черкаським художникам тісно в межах «основного» творчого самовияву — малярства (з його різними галузями). Багатьох із них тягне й до художнього слова. Варто в цьому зв'язку пригадати Олександра і Євгена Найденів, Івана Лавріненка, Миколу Бабака, котрого нині стрічають скоріше як письменника, аніж як художника. А тепер ось — Віктор Олексенко. І його «мелодія душі» не витримала «лихої долі» та й зробила «реверанс»... поетичному слову.

Ота спостережена тенденція в колі черкаських митців свідчить і про інше: практично кожен із названих художників й у слові само-виразився талановито, хай навіть інколи не без зайвого епатажу. Вже саме це могло не тільки слугувати певним підмурівком упевненості для поетичного дебюту В. Олексенку, а й апріорі означувати читачам своєрідний художній «знак якості» творів дебютанта. Йому ж належало «тільки» потвердити ті апріорні сподівання й надії. Чи вдалося це поетові? Залишу остаточно свої висновки на фінал передмови...

Судячи з дат під кожним із творів, поет Віктор Олексенко починався з поезографіки («Егоїсти», «Літак» та ін.). А невдовзі став більше «довіряти» й самому слову, хоч його — слово — в поетичній збірці слід усе ж сприймати в постійній сув'язі з графічними зображеннями. Олексенко-поет майже скрізь невіддільний від Олексенка-художника. Скажімо, саме таке розташування поезографічних речей серед творів суто словесних видається мотивованим близькістю їхньої семантики, більш чи менш помітною й відчутною («Егоїсти», «Життя — інверсія» та ін.).

Якби спробувати означити основну якість «Доктрини серця» одним словом, то для мене це було б слово «насиченість». Ідеться і про ту, сказати б, зовні видиму насиченість кожної сторінки знаковою інформацією, за яку автор навіть перепрошує в читача, і — основне — про насиченість внутрішню, глибинну, ідейно-естетичну, якою дихає кожен твір поета. Власне, вся «інформація» збірки, на мій погляд, цілком доречна й важлива. Означивши «на полях» книжки основні віхи власного життя й коментарі щодо не надто поширених форм творів, В.Олексенко тільки посилює свій діалог з читачем, а ще позбавляє потреби писати подібні відомості в передньому слові. Про насиченість же внутрішню варто сказати більше й детальніше.

Сповідуючи модерну поетику як художник (свого часу письменниця Людмила Тараненко слушно зауважила, що «не тільки Черкащина, а й Україна в особі Віктора Олексенка мають непересічного митця авангардного напрямку»), а його полотна «вимагають своєрідної підготовки людини для їхнього сприйняття, вимагають певного багажу знань (додамо: і творчої уяви, фантазії — В. П.), будять думку...», Віктор Олексенко й у словесно-поетичному самовияві йде подібним шляхом. І для відчуття-осмислення його поетичних текстів потрібна активна творча співпраця читача, потрібна певна база естетичних знань. Автор це розуміє і, мабуть, зустрічався вже з подібними виявами «естетичного сопромату», принаймні щодо власних мистецьких полотен, тому і привносить елементи усвідомлення й полемічності «на задану тему», скажімо, у твір «Бранці п'ятьми чи бранці ночі»: «Бачим те лише, що знаєм...»

Практично всі поетичні твори В.Олексенка — мініатюри, писані популярним нині верлібром, хоч у цілому ряді їх зустрічаємо й симпатичні елементи класичної версифікації, і вияви внутрішнього ритму, властивого білим віршам. Цикл «Думок» — то вже просто афористичні фрази. Аби завершити «тему» про передовсім формальні якості Олексенкової поезії, зазначу, що їй властива виразна метафорика більшості слів-образів, досить часте інверсійне слововживання (чи пов'язується це з поезогра-фікою «Життя — інверсія»), діалогічність ряду творів (звернення «я» до «ти»), «закіль-цювання» окремих текстів, красива, звучна алітерація (погляньте, хоча б на поезію «Осоння, осока, Рось, осінь...»), виразна афористичність цілого ряду фраз («Речу, бо не знаю, Мовчу, бо відаю»)... Нерідко в текстах постають слова-образи «сон» і «спогад», частотність уживання яких провокує до думки, що саме вони — «сон» і «спогад» — є врешті першо-поштовхом до постановня тої чи тої поетичної мініатюри. ,

Отже, — мініатюри. Але приваба їх безсумнівна й різнопричинна, хоча б та, що практично до кожної мініатюри можна провести розлогий і доречний коментар, що є явною ознакою їх багатой асоціативності, а відтак і талановитості. Практично кожне слово в Олексенкових творах

— окремий образ, образ-символ, а кожна фраза чи поетичний рядок — певна система — образів-символів, своєрідний словообразний оркестр, у котрому кожен образ веде свою «партію», але ж і в загальну мелодію рядка (фрази) вливається гармонійно чи дисгармонійно, залежно від авторського задуму (а, мабуть ще й авторського чуття, бо твори В.Олексенка сприймаються передовсім на рівні чуттєвості, а вже потім міркуєш, чим викликане саме таке відчуття). Форма окремих мініатюр — своєрідний калейдоскоп, розірваний ланцюжок «кадрів», з яких читачева уява має створити цілісну картину чи естетично збагачену думку. Як на мене, дуже показова з цього погляду й дуже красива мініатюра, ідейно-естетичну семантику якої хочу розкрити через її зіставлення зі строфою популярної народної пісні. Надто вже співзвучний «закодований» зміст мініатюри з нарративним (розповідним) змістом пісні.

<i>Ластівка, кіт, лава, ніч.</i>	<i>Як немає мого Йвана, —</i>
<i>Сосна, смерека, гора, стіна.</i>	<i>Уся вулиця погана.</i>
<i>Пес, кіт, весна, журба.</i>	<i>Прийшов Іван на часочок —</i>
<i>Промінь, сонце, зваба, ВОНА.</i>	<i>Стала вулиця райочок.</i>

Так от, за смислово-чуттєвим «навантаженням» перші три рядки вірша відповідають двом першим із пісні, а останній із вірша — двом останнім із пісні. Зважимо тільки, що у вірші чекає «він», а в пісні — «вона». Кожне слово-образ вірша вносить своє звучання в загальну мелодію твору, але, як на мене, особливо тут цікавий «кіт». Хай вибачить автор і читач за певне «анатомування» твору, але прокоментую цей образ для тих, хто не звик до такої лірики. «Кіт» у першому рядку, поєднуючись із семантикою сусідніх образів рядка, творить картину м'якого, теплого весняного вечора, а сам собою «кіт» цілком нагадує отого «сірого, білого, волохатого», який присипляє дитину (у творах дитячого фольклору). Зовсім інший зміст «кота» у третьому рядку. Тут він «кореспондується» з «собакою» і творить відповідний зміст («як кіт із собакою»), підсилений словом-символом «журба». Поява ж жаданої «її» — «промінь, сонце» серед «ночі», те ж, що поява «Йвана» робить вулицю райочком.

Проводячи деякі паралелі з фольклором, що певним чином символізує й національну заглибленість естетики В. Олексенка, принагідно зауважу, що фольклорні ремінісценції спостерігаються і в інших творах поета. Скажімо, відомі пісенна чи казкова фрази «Чому розплетена коса?» і «Мишка бігла, хвостиком зачепила...» є своєрідним ключем до розгадки основної ідеї твору чи її увиразнювачем. Подібне ж можна сказати і про фольклорно-міфологічне трактування образу-символу «долини» (мінусове, мінорне, чорне, врешті — загибель, смерть)... Окрім фольклорних і, напевне, ситуативної шевченківської («Боріться!») ремінісценцій у творах В.Олексенка вчуваються й «ранньотичининські» (мініатюри «Сопілка, грати...», «Початок»), мембранна чутливість автора, «космізм» поетичного мислення і слововживання тощо). Хороша школа, треба сказати. Прислухаймося:

*В смарагдовім краю-раю
Дівчата дивні, невловимі,
Зухвалі, впевнені, кмітливі.
Сміються,
Та на душі тривога.*

Пора вже, мабуть, мовити і про те, яким постає ліричний герой (автор) з поетичних творів, якою є доктрина його серця. Однозначно можна сказати, що назагал він — ліричний герой — ...неоднозначний. Своїх почуттів він не приховує, навпаки, щедро ділиться ними з читачем. Він гостро відчуває нетривкість людського буття в цьому світі чи непевність того ж добробуту людського, легко руйнованого одним зацепом «хвостика мишки», а з погляду планетарного, «космічного» (часто вживаного!) — нетривкість, малість нашої планети у Всесвіті. А ще ж маса проблем у самій душі людській, котра часто, як відомо, — сутінки... Звідси — і почуття душевної роздвоєності, і майже всепроникний мінор.

Душа шукає двійника...

*Сполохана, холодна і роздвоєна душа
Пливе у різні боки...*

Інколи в настроях ліричного героя аж занадто мінору і зневіри, хочеться вірити, — такий

стан одномоментний, ситуативний, а не тривалий і всезагальний.

*Не вірте, що білі і чорні грають.
Це не гра.
Бо виграють завжди тільки чорні.*

Ліричний герой Олексенкових творів — громадянськи активна особистість, а його громадянськість тримається на міцному національному стрижні. Напевне, численні негаразди суспільного буття минулого й сучасного, серед яких немало й ледь не питома українських («...І знов хитає небо вітер зради»), теж зумовлюють відповідні настрої. І все ж на їх тлі не губиться й інше — віра в міць і силу національних коренів, живлених ще трипільським духом, у незнищенність і невичерпність українського серця, що, мов легендарний Фенікс, відроджується з усяких бід (назва збірки, поезографіка «Серце», різні твори). Зовсім не випадково поет акцентує увагу на «філософії серця», мотивовано бачить у ній ознаки власне української сутності, тим паче, що й «основоположник» цієї філософії Памфіл Юркевич — з черкаських країв. Та і вся поезія В. Олексенка, як уже відзначалося, наскрізь чуттєва, від серця, емоційна, хай навіть емоції і не б'ють через край.

Втім не лише означеним кордоцентризмом виказується перейнятість Олексенкових творів філософічністю. Проглядаються в його творах і деякі сквородинські ідеї, скажімо, відома ловитва світом (строфа «Осяяння»), думки про ціну природності (краса, а не красивість), про згубність надмірності, про ранимість справжності... Не може не впасти в око досить пильна й часта увага поета до категорії Часу та його осмислення-обігрування в різних ракурсах (скажімо, вірш «Привіт, мій друже...» та ін.). Зрештою, митець такого рівня і творчого діапазону, яким є Віктор Олексенко, просто силою свого таланту й характером темпераменту приречений на філософське бачення й осмислення буття в різних його вимірах і проявах.

Характерний образ ліричного «я» (і «я» авторського теж) доповнюють деякі штрихи етичної «програми» В. Олексенка, означені в окремих віршах чи в «Думках». Можливо, не всі вони рівноцінні в оригінальності, можливо, деякі несуть печать декларативності, та цілий ряд сприймається як вдала знахідка, як відкриття.

*Самотність — це ти і Бог.
Залишитися наодинці із собою
— Божевілля?*

Коли вище йшлося про неоднозначність ліричного «я» поезії, то малися на увазі й різні його психологічні стани, й різна світлова тональність його душі. При домінуючому настроєвому мінорі виразніше й соковитіше постають твори іншої тональності й кольористики. Окрім аналізованого «Ластівка, кіт, лава, ніч» не можуть не запам'ятатися пройняті світлом чи грайливістю веселкових почуттів твори інтимної лірики («Дружині»), чи твори з тонким і виразним еротизмом («Осоння, осока, Рось, осінь», «Блискуча гладь води...»), частково — «Жіночий організм — всепоглинаюча Земля»).

Нарешті, варто бодай коротко мовити про цикл «Мініми», поезографіку і зовсім несловесні форми — поезомалярство, асамбляж. Автор подає їх трактування, означає давнину традиції подібних речей у нашому письменстві. У кожному разі В. Олексенко виявляє і збереження певної традиції, й оригінальність привнесеного ним особисто. А ще кожен «зоровий» вид творів бере «своє». Так, у мінімах форма явно домінує над змістом, і весь мінімум змісту частенько реалізується у викликаних грою слів і звуків почуттях, більш-менш несподіваних асоціаціях. У дилемі «поезомалярство» помітно переважає останнє, домінує таки ж лінія, а не звук, слово. Поезографіка серед інших запропонованих форм, на мій погляд, особливо вдала, у т.ч. й суголосним поєднанням із сусідніми словесними творами. Назагал же обов'язково треба підтримати В. Олексенка в його пошуках форм власного творчого самовияву.

Отже, відносно несподіваний «реверанс мелодії душі» Вікторові Олексенку таки ж явно вдавня. Поетичний дебют знаного художника, думається, можна вважати цілком успішним і талановитим, а також офіційно засвідчити появу на Черкащині ще одного художника-поета. Далі буде?..

Володимир ПОЛИЩУК,
доктор філологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри української літератури та компаративістики ЧНУ ім. Б. Хмельницького,

голова Черкаського обласного осередку НСПУ.